

FOKUS

Nagrobni kamen kot spomenik za žrtev nacizma v občini Šmohor. **Desno:** Različno pisanje imena.

FERDINAND KÜHNEL je na južnem Koroškem obiskal 211 pokopališč v 138 župnijah in raziskal njihovo jezikovno podobo.

V kamen vklesani slovenski jezik vedno bolj izginja

»Počivaj v miru?« je naslov knjige, ki jo je napisal zgodovinar Ferdinand Kühnel. Naslov je postavil pod vprašaj. Podnaslov knjige utemeljuje vprašaj: »O izginjanju slovenskega na pokopališčih na Koroškem«. Knjiga, ki je izšla pri Mohorjevi založbi v Celovcu, je dopolnjena disertacija, ki jo je napisal na Inštitutu za vzhodnoevropsko zgodovino na Univerzi na Dunaju. Njegovo znanstveno delo je spremljala Marija Wakounig.

VINCENC GOTTHARDT

Zgodovinar Ferdinand Kühnel je zelo natančno pregledal slovenske sledove na 211 pokopališčih na južnem Koroškem in vsakemu pokopališču posveča lastno poglavje, pripravil pa je tudi pregled, kakšen je odstotni

delež slovenskih sledi na pokopališčih. V pogovoru z njim boste izvedeli, zakaj se je odločil za raziskovanje dvojezičnosti na pokopališčih in kaj je odkril.

Kadar je na Koroškem v preteklih desetletjih šlo za vidno dvojezičnost, je bilo vse osredotočeno na dvojezične krajevne napise. Kaj vas je spodbudilo, da ste se posvetili raziskovanju dvojezičnosti na pokopališčih na južnem Koroškem?

Ferdinand Kühnel: Sprva je treba povedati, da je vprašanje dvojezičnih krajevnih napisov desetletja dolgo čakalo rešitve. Šele v letu 2011 doseženi kompromis glede postavitve dvojezičnih krajevnih napisov se je zgodil popolnoma v tradiciji avstrijske in koroške politike do slovensko govorečih prebivalcev na Koroškem, ki ni bil ravno izraz velike želje, temveč je vodilo načelo, postaviti samo toliko dvojezičnih napisov, kot je nujno potrebno. Doseženi sporazum slovenskemu jeziku v javnosti nikakor ne daje spoštljivega prostora, še manj pa odslkava zgodovinsko dediščino dvojezičnosti na južnem Koroškem.

Zamisel, raziskati razvoj dvojezičnosti na pokopališčih na južnem Koroškem, se mi je po-

Ferdinand Kühnel

rodila zato, ker je prav na teh velikokrat mogoče odkriti nagrobne spomenike, na katerih je eno in isto družinsko ime rajnih napisano v dveh, včasih celo v treh različicah. Ob tem obstajajo stari nagrobni napisi, v katerih je ime zapisano v slovenski pisavi, novejši pa v nemški. Izhajajoč iz tega fenomena sem na južnem Koroškem obiskal 211 pokopališč v 138 župnijah in dokumentiral in analiziral spreminjajočo se vidnost slovenskega jezika.

Kaj pripovedujejo pokopališča na južnem Koroškem, zakaj dobesedno v kamen vklesani slovenski jezik tako zelo izginja?

Kaj je temu vzrok?

Ferdinand Kühnel: Pokopališča in nagrobni kamni lepo dokumentirajo spoštovanje in sprejemanje slovenskega jezika. Tam, kjer dvojezičnost dolgo časa ni bila zaželeno, je bilo tudi malo pripravljenosti, v javnosti na za »večnost« določene nagrobne kamne zapisati slovenska imena in napis. Pokopališča odslkavajo družbo in so vedno znova tudi prikaz vladajočega družbenega in političnega ozračja.

Vzroki za izginjanje slovenskih napisov na pokopališčih so različni. Odgovornost za naza- dovanje slovenskega jezika ima gotovo manjkajoča prisotnost in

sprejemanje slovenskega jezika v javnosti, zaničevanje jezika in pripisovanje manjvrednosti. Odločilno pa je tudi krajevno, župnijsko in kulturno življenje v občini. Čim večja sta bila sprejemanje in javna uporaba jezika v domači občini, tem bolj se je mogel jezik obdržati v kraju.

Pogovarjal sem se z mnogimi ljudmi na južnem Koroškem. Njihovo osnovno prepričanje je bilo, da so se ljudje čutili izpostavljeni družbenemu pritisku, takoj ko so uporabljali slovenski jezik in se s tem javno opredelili. Nagrobni kamni mnogokrat pokažejo tudi konflikt v zvezi z jezikom v družbi, kar pa lahko sega tudi v same družine.

Če pogledate ne pokopališča v župnijah, ki ste jih obiskovali in raziskovali, ali lahko govorimo o posebni kulturi na pokopališčih? Kaj je posebnost teh krajev in kaj ste lahko zase posebnega opazili ali odkrili?

Ferdinand Kühnel: Pokopališče je kraj, ki pripoveduje zgodovino. Na pokopališču in v njegovem okolju najdemo različna spominska obeležja: privatne grobove, spominske plošče, spomine na padle vojske v prvi in drugi svetovni vojni, partizanske spomenike, zasebne spominske plošče za pregnane, umorjene in deportirane kakor tudi spomenike za tako imenovani koroški Abwehrkampf. Pokopališče pripoveduje obiskovalcem s svojimi spominskimi znamenji različne zgodbe o zgodovini. Iz teh zgodb se izoblikuje jezik koroška kultura spominjanja. Pokopališče pripoveduje zgodovino. Sprehod po pokopališču je poglobljanje v zgodovino.

Pokopališča, nagrobni spomeniki in tudi cerkve s svojimi slovenskimi križevimi poti in misijonskimi križi so kljub vsemu

GOTTHARDT, VALENTINČIČ

zmogli slovenski jezik konzervirati za javnost. Raziskovanje teh materialnih pričevanj slovenskega je status quo, je inventarizacija in kazalec pomembnosti slovenskega. Raziskava tudi prikazuje pomen in razširjenost slovenskega na Koroškem.

Zame je bilo vedno posebnega pomena, najti sledi slovenskega v župnijah, v katerih danes ne pridigajo več v slovenskem jeziku in tudi sicer ni več nobenih znamenj dvojezičnosti. Pred vhodom v podružnično cerkev Lečje gore/Linsenberg (župnija Slovenji Smihel/St. Michael über Pischeldorf, dekanija Tinje) je nameščena spominska plošča za padle vojske v prvi svetovni vojni. Na njej je mogoče dobro prebrati samo zgornji del, ne pa tudi imen padlih vojakov. Spominska plošča je napisana v slovenskem jeziku. V zgornjem delu je napisano: »V blag spomin padlim junakom leta 1914–1918«.

Z mnogimi ste govorili o slovenskih in nemških napisih na pokopališčih. Obstaja posebna žalost, če z nagrobnikov izgine slovenski napis?

Ferdinand Kühnel: Govoril sem z mnogimi duhovniki na južnem Koroškem. Prav njim je zelo žal, če vidijo, da slovenski jezik na pokopališčih izgublja svoj pomen. Oni so prav tisti, ki jih skrbi za slovenski jezik pri mašah, pogrebih in so mnogokrat tisti, ki ohranjajo izginjajočo dvojezično kulturo. Zame kot zgodovinarja je izguba in izginjanje zgodovinsko značilne nemško-slovenske kulturne dediščine, h kateri štejejo tudi pokopališča in nagrobni spomeniki, posebej tragično in zato se tudi zavzemam za njeno ohranjanje.

OB ROBU

Pokopališča kot kronika zgodovine

MARIJA WAKOUNIG

Pokopališča so trajni kraji spomina (lieu de mémoire), kjer so umrli ovekovečeni za svoje sorodnike in tudi za večnost, so torej neminljiva kulturna dediščina. Sepulkralna kultura in z njo vred ovekovečenost pokopališč oz. njihovih grobov se je v zadnjih sto letih zlasti iz svetovljanskih vzrokov precej spremenila. Vse povsod tam, kjer živi več narodov skupaj, pa so se pokopališča spremenila / grobovi spremenili tudi z etnično-jezikovnega vidika.

Na južnem Koroškem na primer nam pokopališča/grobovi na svoj način pripovedujejo o izginjanju in izpodirvanju slovensčine na neminljivem materialu (marmor, železo itd.) ter o manjkajočemu spoštovanju in neenakopravnosti slovensčine v javnem prostoru in spominski kulturi. Pokopališča/grobovi poleg tega kronologizirajo težko zgodovino slovenske narodne skupnosti v zadnjih sto letih, saj nam pripovedujejo, kdaj so politični pritiski sprožili znatne etnično-jezikovne spremembe na nagrobni napisih (npr. po plebiscitu leta 1920, po izbruhu druge svetovne vojne, po uvedbi oblatoričnega dvojezičnega pouka 1945 in po njegovi odpravi 1958/59, v 1970-ih letih s Ortstafelsturmom, pa tudi še v 1980-ih v 1990-ih letih).

Dvojezična pokopališča/grobovi na južnem Koroškem kot neminljiva kulturna dediščina koroških Slovencev in Slovencev nas opozarjajo, da naj ščitimo in ohranimo slovenske napise in slovenska imena na nagrobni kamnih za naše naslednike.